

מבזקי הארות פסיקה 20 | ינואר 2014, 4–21

הסמכה למילה: בית הדין הרבני, ברית מילה וסמכות שיפוט עניינית – ניתוח דיוני

אסף טבקה* ואור סדן**

1. פתח דבר. 2. סמכות שיפוט עניינית לפסוק בשאלת המילה: האם רשאי בית הדין הרבני לדון בסוגיה? א. ביסוס ראשון: סמכות שיפוט עניינית מתוקף הוראת סעיף 68 לחוק הכשרות והאפוטרופסות.
- ב. ביסוס שני: סמכות שיפוט עניינית מתוקף הוראת סעיפים 18–19 לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות. ג. ביסוס שלישי: סמכות שיפוט עניינית מתוקף הוראת סעיף 3 לחוק שיפוט בתי דין רבניים.
3. סוף דבר.

1. פתח דבר

ביום 29.10.2013 נתן בית הדין הרבני האזורי בנתניה את החלטתו התקדימית בעניין פלוני.¹ בהכרעתו קבע בית הדין האזורי כי על אמו של קטין בן שנה לערוך ברית מילה לבנה, על אף התנגדותה לכך, וזאת תוך שבעה ימים מיום מתן ההחלטה. על החלטה זו הוגש ערעור. בית הדין הרבני הגדול, בהחלטתו מיום 21.11.2013, דחה את הערעור, תוך שהוא קובע כי החלטתו של בית הדין האזורי בדין יסודה, וכי על אמו של הקטין

* מרצה, בית הספר למשפטים ע"ש חיים שטריקס, המסלול האקדמי המכללה למינהל.
** תלמיד השנה השלישית, בית הספר למשפטים ע"ש חיים שטריקס, המסלול האקדמי המכללה למינהל. הכותבים מבקשים להודות לפרופסור ארנה בן-נפתלי על הערותיה המעולות, לד"ר צבי טריגר על אבחנותיו החכמות ולעו"ד טל מימרן.
1 תיק (אזורי נתניה) 837458/2 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 29.10.2013).

הסמכה למילה

לערוך את ברית המילה לבנה הקטין על אף התנגדותה העקרונית.² שתי החלטות אלו עומדות במרכזו של הדיון.³

ברשימה זו נציג ניתוח דיוני של פסקי הדין האמורים. ניתוח זה ישאל אם נתונה לבית הדין הרבני סמכות שיפוט לקבל החלטה מעין זו, ואם רשאי הוא לקבל החלטות מסוג זה אף בעתיד לבוא. ודוק: הדיון שלהלן לא יבחן את הסוגיה העומדת בבסיס פסקי דין אלה מזווית אידאולוגית או דתית. הוא לא יתייחס לסוגיות חוקתיות או חברתיות, כגון הזכות להפעיל בחירה חופשית אשר לשאלת ברית המילה, ואף לא לשאלות מוסריות או ערכיות, כגון אם נכון, ראוי או מוצדק לקיים ברית מילה ככלל. השאלה היחידה שתעמוד בבסיס הרשימה היא פרוצדורלית, והדיון בה יתמקד בשאלת סמכות השיפוט העניינית של טריבונל משפטי זה, כמו גם בחלוקת העבודה השיפוטית – המצויה והרצויה – בינו ובין הערכאה האזרחית, בית המשפט לענייני משפחה. בכגון דא, נעקוב אחר הקביעות הדיוניות של בתי הדין הרבניים שעסקו בנושא, נבחן את טיבן, וננתח אם קיימת לבתי דין אלה סמכות שיפוט לדון ולפסוק בנושאים האמורים.

על מנת לעשות כן באופן סדור, תתחקה הרשימה אחר הנימוקים שמביא בית הדין בפסיקתו באמצעותם הוא מבקש לבסס את סמכותו לדון ולפסוק בסוגיה: ראשית, נבחן אם קמה לבית הדין סמכות כזו נוכח הוראת סעיף 68 לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, התשכ"ב–1962 (להלן: "חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות"). שנית, נבחן את הטיעון שלפיו המקור לסמכות זו עולה מסעיפים 18–19 לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות. ושלישית, נבחן את הטיעון שלפיו סמכות השיפוט האמורה מתאפשרת באמצעות הלכת הכריכה, הקבועה בסעיף 3 לחוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), התשי"ג–1953 (להלן: "חוק שיפוט בתי דין רבניים"). בעשותנו כן,

² ערעור (גדול) 961861/1 פלוגית נ' פלוגי (פורסם בנבו, 21.11.2013).

³ פעמים יעשה הטקסט שימוש במונח "בית הדין" או "פסק הדין". בכגון דא, הכוונה להחלטה של שני בתי הדין להורות על ביצוע ברית המילה, וזאת אלא אם נאמר אחרת והקוראים יופנו להחלטה אחת מבין השתיים.

נעמוד על הנימוקים, הרעיונות וההצדקות העולים מפסקי הדין, ונבחן את שאלת סמכות השיפוט הן במישור הנקודתי, אשר לפעולתו של בית הדין הרבני במקרה הנתון, והן במישור הכללי, אשר ליכולת ההפעלה העתידית של הסמכות האמורה במסגרת טריבונול זה במקרים הבאים שיובאו לפתחו.

2. סמכות שיפוט עניינית לפסוק בשאלת המילה: האם רשאי בית הדין הרבני לדרון בסוגיה?

מתוקף אילו הוראות חוק מבקש בית הדין הרבני לקנות את סמכות השיפוט העניינית להכריע בשאלת ברית המילה העומדת על הפרק? מהי אותה מסגרת נורמטיבית שלאורה ועל בסיסה רשאי בית הדין הרבני לקבל החלטה זו ולהכפיף את בעלי הדין לפסיקתו? בהכרעתו מציג בית הדין האזורי שלושה מקורות תוקף דיוניים המבקשים לבסס סמכות שיפוט זו ולהצביע על היכולת להכריע בסוגיה הנדונה על פי דין.⁴ נציג הדברים על פי סדרם, ונבחן אותם דיונית, כל עיגון על פי טיבו ועל פי מהותו.

א. ביסוס ראשון: סמכות שיפוט עניינית מתוקף הוראת סעיף 68 לחוק הכשרות והאפורופסות

בחלקו הרביעי והאחרון, תחת הכותרת "הוראות שונות", קובע חוק הכשרות המשפטית והאפורופסות הוראת סל בשם "סמכות כללית לאמצעי שמירה". סעיף 68 האמור מנוסח כהאי לישנא:

"68. (א) בית המשפט רשאי, בכל עת לבקשת היועץ המשפטי לממשלה או בא-כוחו או לבקשת צד מעוניין ואף מיזמתו הוא, לנקוט אמצעים

⁴ ודוק: בהכרעת בתי הדין – האזורי והגדול – מצוינים אף נימוקים אידאולוגיים-דתיים אשר לחשיבותה של ברית המילה, כמו גם אשר למקומה ותפקידה העמוק בתרבות ובזהות היהודית לאורך הדורות. כזכור, רשימה זו תתמקד רק, ואך ורק, בהיבטים הדיוניים של ההכרעה המשפטית, הווה אומר בשאלת סמכות השיפוט העניינית של בית הדין הרבני לפסוק בעניין זה, וזאת במנותק מנימוקים אלה, ומבלי לעמוד עליהם, על מידת חשיבותם ועל האיוון הנדרש בינם ובין החירות הקנויה לאזרחי המדינה לבחור אם לקיים את האקט האמור אם לאו.

הסמכה למילה

זמניים או קבועים הנראים לו לשמירת עניניו של קטין, של פסול-דין ושל חסוי, אם על-ידי מינוי אפוטרופוס זמני או אפוטרופוס-לדין, ואם בדרך אחרת; וכן רשאי בית המשפט לעשות, אם הקטין, פסול-הדין, או החסוי פנה אליו בעצמו.

(ב) היתה הבקשה להורות על ביצוע ניתוח או על נקיטת אמצעים רפואיים אחרים, לא יורה על כך בית המשפט אלא אם שוכנע, על פי חוות דעת רפואית, כי האמצעים האמורים דרושים לשמירת שלומו הגופני או הנפשי של הקטין, פסול הדין או החסוי.”

בית הדין האזורי מציין הוראת חוק זו כחלק מניסיונו לבסס את סמכות השיפוט העניינית להכריע בסוגיה העומדת בפניו, ולקורא הבקיא בסדרי דין בכלל ובדיני סמכות שיפוט בפרט לא ברורה הסיבה לכך. גם אם נניח בצד הדרך את החשדנות אשר לניסיון לבסס סמכות שיפוט על סמך הוראת סל כללית ולא נוכח הוראת דין ספציפית וברורה, עדיין נותרו שלושה כשלים מרכזיים בציון ההוראה האמורה כחלק מניסיון דיוני זה:

ראשית, הנסיבות אליהן מכוון סעיף 68 האמור שונות בתכלית השינוי מהמצב הנתון בתובענה העומדת בפני בית הדין. סעיף 68 עוסק במצב שבו נוקט בית משפט אמצעים לצורך שמירה על קטין, חסוי או פסול דין, וזאת בין השאר באמצעות מינוי אפוטרופוס או הוראה על נקיטת אמצעי רפואי נדרש. בכגון דא, עולה שאלת הרלבנטיות של סעיף חוק זה למצב שבו נדרש בית הדין להכריע: הוראה זו עוסקת בקטין שאין לו אפוטרופוס או בכזה שקם צורך דחוף למנות לו אפוטרופוס כדי לשמור על טובתו ורווחתו. במקרה הנדון בפסק הדין, להבדיל, משמשים הוריו של הקטין כאפוטרופסיו הטבעיים, ובידם הזכות להכריע אשר לעניינים העומדים על הפרק. לו דובר היה במצב שבו לקטין אין אפוטרופוס או במצב שבו אפוטרופוס זה אינו מתפקד נכונה, או פועל שלא מתוך שמירת עניניו של הקטין, ונדרשת הכרעה אשר לטובתו של קטין זה, אזי ניתן היה להיכנס כדי גררי סעיף חוק זה.

מצב הדברים העובדתי המתואר בפסק הדין אינו מתקרב כלל לכל אלה, והקורא נותר בתהיותו: מדוע מציין בית הדין סעיף חוק העוסק במצב דברים זה לנסיבות המקרה שהובא בפניו? ולגופם של דברים – מהן הנסיבות לאורן רשאי בית הדין להתערב בסמכותם הפררוגטיבית של הורי הקטין המשמשים אפוטרופוסיו בעניין הנדון? כיצד הוא מהין לעשות כן במקרה דנן אף שברי כי הורי הקטין מתפקדים כיות ופועלים למען ענייניו של הקטין (אף כי חלוקים בדעתם)? והאם לא ראוי ונכון יהיה לשמור על היכולת להפעיל סמכות קשה זו (שמשמעותה המעשית היא הפקעת סמכויותיהם של הורי הקטין) רק במקרים קיצוניים שבהם בחיי אדם עסקינן, ולא במצב שבו בית הדין אינו רואה בעין יפה את החלטת הורי הקטין או אחד מהם?

שנית, סעיף 68 האמור קובע מפורשות כי סמכותו של בית המשפט להתערבות המתוארת צריכה להיעשות כאמצעי שמירה, הווה אומר לצורך הגנה על שלומו הגופני או הנפשי של הקטין. עולה השאלה, האם התערבות בשיקול דעתה של אמו של הקטין – שברי לכל כי טובתו של הקטין לנגד עיניה – יש בה משום הגנה כזו? ויתרה מכך, גם אם ננית, לצורך הדיון בלבד, כי אמו של הקטין אינה פועלת למען שמירת שלומו של בנה, כיצד יכול בית הדין לדעת או להוכיח ששלומו הגופני או הנפשי של קטין בן שנה יישמר באמצעות ביצוע בהול של ברית המילה? גם לקוראי פסק הדין וגם לבית הדין ברור כי בטקס דתי עסקינן ולא בניתוח מציל חיים. ועוד ברור גם לקוראים וגם לבית הדין כי הקטין כבר בן שנה, ועד היום לא נפגע שלומו הבריאותי או הנפשי אף שלא נימול. אם כך, מה יש בה בפעולה הדחופה עתה כדי לשמור על שלמות זו? כל זאת נאמר, עוד מבלי שהזכרנו קטינים אחרים, בני שנה ובעלי גילאים מגילאים שונים, שלא נימולו מסיבות שונות, וככל הידוע שלומם הגופני והנפשי לא נפגע בשל כך. אם כן, מה שונה כל כך מצב הדברים שהובא בפני בית הדין? ובאילו אופנים הוא מצדיק פעולה כירורגית אשר נקבע מפורשות כי תצא אל הפועל רק כאשר בשמירה על שלומו הגופני או הנפשי של הקטין עסקינן? גם שאלות אלה נותרות לא פתורות ולא ברורות עד תום, אך גם לאורן ברי כי הפעלת סעיף 68 האמור לוקה בליקויים קשים, למצער בכל הנוגע להענקת סמכות שיפוט עניינית לבית הדין.

הסמכה למילה

שלישית, ובהמשך לכך, סעיף 68 קובע כי לצורך מימוש המטרות האמורות יבוצעו הפעולות המתוארות על ידי "בית המשפט". מיהו אותו בית משפט זה, והאם הוא כולל מניה וביה אף את בית הדין הרבני? התשובה לשאלה זו מצויה בסעיף 78 לאותו החוק וכך נקבע שם:

78. הסמכויות הנתונות לפי חוק זה לבית המשפט יהיו של בית המשפט לענייני משפחה, בכפוף להוראות סעיף 79.

79. חוק זה אינו בא לפגוע בדיני נישואין וגירושין; הוא אינו בא להוסיף על סמכויות השיפוט של בתי-דין דתיים ולא לגרוע מהן.

עניינו הרואות: בית המשפט המוסמך להפעיל חוק זה, ובתוך כך אף את הוראות סעיף 68 האמור, הוא בית המשפט לענייני משפחה. החוק מציין מפורשות כי סמכות השיפוט הייחודית של בית הדין הרבני בתחום שייעד לו הדין הישראלי (הווה אומר, בענייני נישואין וגירושין של יהודים בישראל) לא נפגעת, אך בה בעת הוא אף קובע כי תחום זה לא הורחב במסגרת חוק זה.

לא ברור אפוא מאין נטל בית הדין הרבני סמכות שיפוט עניינית לעסוק בסוגיה שהובאה לפניו. סעיף 68 לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, וחוק הכשרות ככלל, לא מעניקים לבית הדין סמכות שיפוט שאינה מוקנית לו בחוק שיפוט בתי דין רבניים, אותה הוראת דין המסמיכה את בתי הדין הרבניים בישראל לפעול בתחומים נתונים. עוד לא ברור כלל ועיקר מדוע נדרש בית הדין הרבני לציין את סעיף 68 האמור כחלק מהמסגרת הנורמטיבית האמורה לבסס את סמכות השיפוט שלו לדון במקרה דנן. כפי שתואר, סעיף 68 לא עוסק כלל בנסיבות ובמקרים דומים לזה שעמד על הפרק, ושרובו לעניין אינו מחזק או מבסס את סמכות השיפוט של בית הדין, אלא להיפך.

אך בכך לא סגי. בית הדין מבקש להמשיך את הדיון בשאלת סמכותו העניינית באמצעות בניית קונסטרוקציה שבה חוברים לסעיף 68 האמור סעיפים 18–19 לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות. אלו יחד, סבור בית הדין, מקנים לו את היכולת לדון ולפסוק בסוגיה שלפניו. הנה הם הדברים.

**ב. ביסוס שני: סמכות שיפוט עניינית מתוקף הוראת סעיפים 18–19 לחוק
הכשרות המשפטית והאפוסטרופסות**

סעיפים 18–19 לחוק הכשרות והאפוסטרופסות קובעים כהאי ליסנא:

“18. (א) בכל ענין הנתון לאפוסטרופסותם חייבים שני ההורים לפעול
תוך הסכמה [...]”

19. לא באו ההורים לידי הסכמה ביניהם בענין הנוגע לרכוש הקטין,
רשאי כל אחד מהם לפנות לבית המשפט והוא יכריע בדבר. לא באו
ההורים לידי הסכמה ביניהם בענין אחר הנתון לאפוסטרופסותם, רשאים
הם יחד לפנות לבית המשפט, ובית המשפט, אם לא עלה בידו להביאם
לידי הסכמה ואם ראה שיש מקום להכריע בדבר, יכריע הוא בעצמו או
יטיל את ההכרעה על מי שימצא לנכון.”

בית הדין האזורי קובע כי על סמך הוראות אלה רשאי הוא להכריע בסוגיה העומדת
בפניו, תוך שהוא קושר בין הוראה זו (העוסקת במצב שבו קיימת אי-הסכמה בין
ההורים) ובין הוראת סעיף 68 האמור (העוסקת במצב שבו נדרשת הכרעה לענין נקיטת
פעולה רפואית בקטין הדרושה לשמירת שלומו הגופני או הנפשי). לדידו, “כאשר קיימת
מחלוקת בין שני ההורים בנושא שהוא תחת אחריותם כאפוסטרופסים של הקטין – הדבר
יבוא להכרעתו של בית המשפט. עריכת טיפול רפואי או ניתוח הוא בכלל האמור”⁵.

קביעה זו לוקה בשני כשלים:

ראשית, העירוב שמבצע בית הדין בין סעיפי החוק השונים בעייתי עד מאוד,
והוא אינו משקף את מטרת המחוקק בקובעו הוראות אלה. כאמור, סעיף 68 עוסק במצב
שבו אין לקטין אפוסטרופוס שיוכל לקבל החלטות הנדרשות לשמירת שלומו הגופני או
הנפשי, או שישנו אפוסטרופוס שכזה אך הוא אינו רואה את טובת הקטין לנגד עיניו, ולכן

⁵ עניין פלוני, לעיל ה”ש 1, בעמ’ 3.

הסמכה למילה

נדרשת התערבות בית המשפט. להבדיל, סעיף 19 מאפשר את התערבות בית המשפט במקרה אחר ושונה: במצב שבו יש לקטין אפטרופוס, ואפילו יותר מאחד, אך אלו אינם מגיעים לידי הסכמה אשר לעניין הנתון לאפטרופסותם. אמנם שני הסעיפים מדברים על התערבות שיפוטית והכרעה בעניינו של הקטין. אלא שהמניעים השונים המנביעים סעיפים אלה אינם מאפשרים לדון בהם בכפיפה אחת: לא דין התערבות שיפוטית במקום שבו אין אפטרופוס כדין התערבות מקום שבו ישנם שניים כאלה, והם אינם מגיעים לכלל הסכמה. ברי כי ככל שבאפשרות הראשונה מדובר, ראוי לו לבית המשפט ליטול יזמה ולמלא את הריק, שהרי עסקינן במצב שבו לקטין אין מי שיקבל עבורו החלטות. להבדיל, ככל שבאפשרות השנייה מדובר, כבמקרה דנן, ראוי כי יגביל בית המשפט את התערבותו למקרים דחופים ובהולים, ולא ישוש להכריע במקום הורי הקטין המשמשים אפטרופוסיו הטבעיים. עירוב הסעיפים ללא הבחנה, וללא הבנת מהותם השונה, לא רק שהיא שגויה לגופם של דברים, היא אף עלולה לעודד הורים שאינם מסכימים באשר לעניינו של הקטין לפנות תדיר לבית המשפט לצורך קבלת הכרעה. תוצאה זו אינה רצויה לא במישור הנקודתי ולא במישור החברתי, הרחב יותר.

שנית, סעיפים 18–19 גם הם חלק מאותו חוק שבו מסר המחוקק את מושכות סמכות הדין בידי בית המשפט לענייני משפחה. כזכור, סעיף 78 לחוק האמור קבע את הדברים מפורשות, וסעיף 79 לחוק זה הוסיף וקבע כי אין בהוראות אלו כדי להוסיף לסמכותו העניינית של בית הדין הרבני את שכבר קיבל לידיו במסגרת החוק המסמיך אותו לפעול באופן רגיל. נראה כי בעניין זה יוצא בית הדין מנקודת מבט הפוכה לזו הקיימת בדיני הסמכות הישראלים: בית הדין סבור כי הוא בעל סמכות שיפוט לדון בסוגיה שהובאה בפניו כל עוד לא נקבע מפורשות אחרת, בעוד הדין בישראל קובע כי לבית הדין אין כל סמכות שיפוט אלא באותם מקרים שבהם הוסמך מפורשות. כיוון שבית הדין לא הוסמך מפורשות לדון בעניין, ונוכח העובדה שהוראת סעיפים 18–19 האמורים לא הוסיפה לסמכות השיפוט הקבועה והמוכרת של בית הדין, כלל לא ברור כיצד יש בהתבססות על סעיפים אלו כדי לתרום לשאלת הסמכות ולהעניק לבית הדין את שאין לו מלכתחילה.

יוצא אפוא כי גם הניסיון השני לבסס את סמכות השיפוט העניינית של בית הדין הרבני לדון בסוגיה האמורה נדון לכישלון. הדרך היחידה שעוד נותרה לביסוס סמכות שיפוט זו כדין נוגעת ליכולת של בית הדין לדון ולפסוק בעניינים הכרוכים בתביעת הגירושין, נוכח הוראת סעיף 3 לחוק שיפוט בתי דין רבניים. הוראה זו אינה גורעת מסמכות השיפוט הרגילה של בית הדין ואינה מוסיפה לה, ולכן עולה השאלה אם לאורה רשאי היה בית הדין לעסוק בשאלת מילת הקטין שהובאה בפניו, כפי שאכן סבר בפסק דינו.

ג. ביסוס שלישי: סמכות שיפוט עניינית מתוקף הוראת סעיף 3 לחוק שיפוט בתי דין רבניים

תחת הכותרת "שיפוט אגב גירושין" קובע סעיף 3 לחוק האמור:

3. הוגשה לבית דין רבני תביעת גירושין בין יהודים, אם על ידי האשה ואם על ידי האיש, יהא לבית דין רבני שיפוט יחודי בכל ענין הכרוך בתביעת הגירושין, לרבות מזונות לאשה ולילדי הזוג.

על פי הוראה זו, מוסמך בית הדין הרבני לדון אף בעניין שאינו מצוי בתחום סמכותו המוגדר, ובלבד שעניין זה הובא בפניו במסגרת תביעה המצויה בתחום סמכותו, הווה אומר במסגרת תביעת גירושין שהוגשה אליו כדין, והעניין האמור נכרך בתביעה זו.⁶

מטרתה ההיסטורית של ההוראה הייתה "למנוע פיצול הדיון בעניינים השונים העולים מהפקעת הנישואין",⁷ ולהביא ליצירת הסדר דיוני שיאפשר לבעלי הדין "לפתור

⁶ ודוק: בית המשפט העליון הבחין, עוד בשנת 1959, בין שני סוגי כריכות: האחת, המכונה "כריכה מהותית", עוסקת בעניין אשר לפי עצם טיבו וטבעו כרוך בתביעה של גירושין. השנייה, המכונה "כריכה דיונית", עוסקת בכל עניין אחר אשר נכרך בפועל על ידי בן הזוג בתביעה הקונקרטית שהוגשה על ידו לבית הדין הרבני. כיוון שסוגיית ברית המילה אינה כרוכה מעצם טיבה בשאלת הגירושין, ונוכח העובדה שבמקרה בו עסקינן נטען כי הסוגיה נכרכה מפורשות על ידי הבעל, יתמקד הדיון שלהלן בסוג הכריכה השני. לעניין ההבחנה בין שני סוגי הכריכות, ראו את דברי השופט זילברג בע"א 8/59 גולדמן נ' גולדמן, פ"ד יג 1085, 1091 (1959).
⁷ כלשון השופט זוסמן בע"א 501/64 וינשטוק נ' וינשטוק, פ"ד יט(1) 533, 538 (1965).

הסמכה למילה

בבת אחת את כל הבעיות הקשורות בגירושין⁸ באופן שלם, אחד, יעיל וזול.⁹ לא למותר לציין כי מטרות אלה סוכלו ברובן ברבות השנים. הסיבה העיקרית לכך היא המשך הפיצול בסמכות השיפוט בענייני משפחה בין בית הדין הרבני ובית המשפט האזרחי.¹⁰ פיצול זה הוביל למה שכונה לאורך השנים "מרוץ סמכויות", היינו למצב שבו בן הזוג הראשון שמגיש את תביעתו לאחד משני הטריבונלים המשפטיים, מקנה לאותו טריבונל את סמכות השיפוט לדון בעניינים שאינם בגדר תחום אחריותו הבלעדית של בית הדין הרבני (הגירושין עצמם). הוראה זו הנביעה תחרות בין בית הדין ובין בית המשפט אשר לשאלות הסמכות השונות,¹¹ והשפיעה כמובן אף על תמריצי הצדדים להיות הראשונים להגיש את תביעת הגירושין בטריבונל הנתפס בעיניהם כנוח ביותר,¹² ובהיחפזם לעשות כן (פן יקדימם יריבם) הניחו בצד הדרך סוגיות מהותיות כגון פיוס אפשרי.¹³

8 כלשון השופט קיסטר בע"א 666/70 **שלום נ' שלום**, פ"ד כב(2) 701, 706 (1971).
9 וראו את דברי השופט זוסמן בבד"ם 1/60 **וינטר נ' בארי**, פ"ד טו 1457, 1466 (1961). מטרות אלה עולות בקנה אחד עם כוונת המחוקק, כפי שזו באה לידי ביטוי בדיון שנערך בכנסת בהצעת החוק האמורה. ראו ד"כ 14, 1408 (התשי"ג), ובעיקר את דברי סגן שר הדתות דאז, ד"ר זרח ורהפטיג, שהציג בפני הכנסת את טעמי הלכת הכריכה: שם, בעמוד 1411.
10 בעבר היה זה בית המשפט המחוזי. החל משנת 1995 המדובר בבית המשפט לענייני משפחה.
11 ראו את אריאל רוזן-צבי **דיני המשפחה בישראל: בין קודש לחול** 48–65 (1990) תחת הפרק "הלכת ה'כריכה': מירוץ הסמכויות".
12 ראו את דברי השופט שילה מבית המשפט המחוזי בת"א עור בשנת 1968: "הוראת סעיף 3 של החוק הנ"ל מביאה לעתים למירוץ בין בני הזוג מי יגיע ראשונה, הבעל אל ביה"ד הרבני או האשה אל ביהמ"ש המחוזי? והמחוקק מושיט את הפרס: התדיינות הנראית למנצח לנוחה לו יותר. אולי הגיעה השעה שהמחוקק יתן דעתו על נקודה זו וימנע מופעים ספורטיביים מסוג זה שאינם לתפארת המשפט ובוודאי אינם תורמים לעשיית צדק. הגיעו הדברים עד כדי כך שהביאו בפני בימ"ש זה (במקרה אחר) תצהיר של פקיד עו"ד להוכחת הטענה כי הקדים אותו פקיד להגיש את תביעת הבעל באשנב הקבלה של משרד הרישום בבית הדין הרבני שעה אחת לפני הגשת התביעה ע"י האשה": ת. מזונות (ת"א) 578/68 **אופיר נ' אופיר**, פ"מ סג 300, 302 (1968).

13 וראו דברי פרופ' שאוה בעניין: "מתן פרס ל'זריז' בעניינים אלה לא רק שהיא חסרת הגיון, אלא במקרים רבים אף חסרת הגינות [...] מדובר כאן ביחסים שבינו לבינה, שלגביהם – כך יש להניח – דווקא הצד המאחר הוא הראוי לפרס ולעידוד. שכן בדרך כלל הצד המאחר הוא אותו צד, אשר ביקש למצות את כל האפשרויות בדרכי שלום, אשר פנה לצד השני ו/או לקרוביו כדי להשפיע עליו לחזור לחיי שלום בית תקינים, אשר ביקש לעשות הכל ואפילו במחיר של השפלה כדי

בבואו ליישם את הוראת חוק זו על המקרה דנן, קובע בית הדין קביעה מעניינת. לדידו, "הוראת החוק בעניין הכריכה היא כוללת וגורפת", היינו כי "כל עניין שקשור לקשר הנישואין ניתן להיכרך לתביעת הגירושין", וממילא אף ביצוע ברית המילה, "הקשור במישרין או בעקיפין לחיי הנישואין ולכל מה שמערכת הנישואין הוציאה".¹⁴ כיוון שכך, ונוכח ההנחה כי הסוגיה בדבר עריכת ברית המילה אכן נכרכה לתביעה זו, קובע בית הדין כי קיבל סמכות שיפוט ייחודית לדון ולפסוק גם בה.

האם כך הוא אכן הדבר? האם כריכה של כל סוגיה, באשר היא, שנכרכה מפורשות בתביעת גירושין אכן מקנה לבית הדין הרבני סמכות שיפוט ייחודית לפסוק באותה סוגיה? האם סמכותו העניינית של בית הדין אכן רחבה כל כך, ומתאפשרת כל אימת שהשיג אחד הצדדים את יריבו ומיהר להגיש תביעת גירושין שבה טרח לכרוך עניינים מעניינים שונים? או שאולי ישנם עניינים – וברית המילה הוא אחד מהם – שאינם ניתנים לכריכה, וכיוון שכך אף אינם מצויים במתחם סמכות השיפוט של בית הדין הרבני, אף אם נכרכו מפורשות? כך למשל, האם מוסמך בית הדין הרבני לפסוק בשאלת הפלה שמבקשת אישה לבצע, ואשר בעלה של אותה אישה הזדרז וכרך במסגרת תביעת גירושין? ומה לגבי אופן הטיפול בילדם המשותף של בני הזוג, אשר איתרע המזל והוא חולה במחלה קשה – האם גם בכך יוסמך בית הדין לדון אך משום שהזדרז הבעל וכרך את הסוגיה בתביעת הגירושין שהגיש ראשון לבית הדין? ואם התשובה לשאלה זו שלילית, מהו ההבדל, ככל שהדבר נוגע לסמכות השיפוט העניינית של בית הדין הרבני, בין עניינים אלה (הפלה, טיפול בילד חולה, עריכת ברית מילה ועניינים דומים) ובין שאר העניינים שניתן לכרוך בתביעת הגירושין, ואשר בהם יקבל בית הדין הרבני סמכות שיפוט לפסוק?

להחזיר את בן זוגו אליו בדרכי שלום ונועם ולמנוע על ידי כך הריסת הקן המשפחתי [...] האם דווקא צד תמים זה – אשר בעקבות מעשיו למיצוי כל האפשרויות כדי להחזיר את השלום לחיק המשפחה ועל כן הגיש את תביעתו באיחור – יפסיד במערכה זו; בעוד שכן זוגו הערמומי, אשר הגיש מיד עם פרוץ הסכסוך (ואולי אף לפני כן) את תביעתו, יזכה דווקא הוא ב'פרס'?: "מנשה שאוה" על 'כרוך' ועל 'כנות' – הייפסק 'מירוץ הסמכויות' בענייני מזונות בין בית המשפט המחוזי לבין בית הדין הרבני?" **עיוני משפט** ב 719, 725–726 (1972).

כל הציטוטים בפסקה זו לקוחים מפסק הדין בעניין **פלוגי**, לעיל ה"ש 1, בעמ' 4.

14

הסמכה למילה

להבדיל מהקביעה של בית הדין, קובע המשפט בישראל כי לא כל סוגיה ניתנת לכריכה במסגרת תביעת גירושין. יתרה מכך, גם עניינים הניתנים לכריכה במסגרת זו, חייבים לעמוד בתנאים שנקבעו בפסיקת בית המשפט העליון לאורך השנים, ואם לא מולאו תנאים אלה, לא יקבל בית הדין הרבני סמכות עניינית לשפוט בהם, אף שנכרכו. שני עניינים אפוא דורשים בירור: ראשית, מהם אותם עניינים הניתנים לכריכה במסגרת תביעת גירושין, והמקנים לבית הדין הרבני סמכות שיפוט עניינית לדון ולהכריע בהם? שנית, ואשר לאותם עניינים אותם ניתן לכרוך, מהו המסלול שעל כורכי עניינים אלה לעבור על מנת שניתן יהיה להקנות בהם סמכות שיפוט עניינית לבית הדין, ומה אומר הדבר על האופן שבו מבין הדין בישראל את סמכות השיפוט העניינית של בית הדין הרבני כתוצאה מכריכה?

למען הבהרה נכוחה של הדברים נתחיל דווקא במענה לשאלה השנייה. הדין בישראל קובע כי כאשר עניין ניתן לכריכה במסגרת תביעת גירושין, עליו לעבור מספר לא מועט של משוכות ומהמורות עד להפיכתו לכזה המקנה לבית הדין הרבני סמכות שיפוט בו. לאורך השנים פיתחה הפסיקה בישראל מבחן משולש שבו נדרשת לעמוד הכריכה על מנת לקבל תוקף חוקי ועל מנת להעניק סמכות שיפוט לבית הדין הרבני:¹⁵ ראשית, על תביעת הגירושין להיות כנה, הווה אומר להיות כזו המבקשת להביא קץ לחיי נישואי הזוג. תביעת גירושין שבאה למנוע מבן הזוג השני לממש את זכויותיו הלגיטימיות בערכאה אחרת, או תביעת גירושין שבאה לאיים על בן הזוג, אינה כנה. היא בבחינת שימוש לרעה בהליך משפטי, ולא ניתן יהיה לבצע במסגרתה כריכה. שנית, על הכריכה להיות מבוצעת כדין, היינו באופן מפורש ומפורט, וזאת על מנת לברר את

¹⁵ המבחן שלהלן הוצע על ידי שאוה במאמרו, לעיל ה"ש 13, אומץ בידי בית המשפט העליון, והורחב במספר רב של פסיקות. ראו, כדוגמאות מייצגות, את: ע"א 118/80 גבעולי נ' גבעולי, פ"ד לד(4) 155, 157 (1980); ע"א 863/80 ברורמן נ' ברורמן, פ"ד לה(3) 729 (1981); בג"ץ 58/08 פלונית נ' בית הדין הרבני האזורי בחיפה, פס' 11 לפסק הדין (פורסם בנבו, 21.1.2010); בג"ץ 5918/07 פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול, פס' 44-46 לפסק הדין (פורסם בנבו, 23.6.2009). להרחבה נוספת: אשר מעוז "כרוך זה הכרוך על עקבנו" – על הכריכה בתביעת הגירושין" עיוני משפט יח 101, 103-119 (1989).

העניין הכרוך יחד עם אקט הגירושין. שלישית, על הכריכה עצמה להיות כנה, הוזה אומר שנעשתה שלא מתוך תכסיס דיוני בלבד או מתוך מניע פסול. במקרים שבהם נמצא כי אחד או יותר משלושת מבחני העזר אינו מתקיים, לא ניתנת הסמכות לדון בעניינים שנכרכו בתביעת הגירושין לבית הדין הרבני, גם אם הגשת התביעה קדמה לפתיחת ההליכים בערכאה האזרחית.

אך בכך לא סגי. אם לא די במשוכה זו בדמות המבחן המשולש, קובע הדין בישראל שורה של הוראות נוספות, המתווספות למכשולים העומדים בפני אלו המבקשים לכרוך עניינים שונים בתביעת הגירושין אותה הגישו, והמרמזות קושי נוסף על הקניית סמכות שיפוט לבית הדין הרבני. בין אלה ניתן לציין את הדרישה שלפיה נטל השכנוע לקיום מבחני הכריכה (כלומר למתן סמכות השיפוט לבית הדין הרבני ולהוצאת העניין הנדון מידי בית המשפט האזרחי) מוטל על בעל הדין המבקש לטעון כי הסוגיה נשוא העניין כרוכה בתביעת הגירושין, כמו גם את הדרישה שלפיה התביעה שבה נכרך העניין אכן הסתיימה בגירושין, ולא באופן אחר.¹⁶

מסלול רב מכשולים זה מבהיר לנו כי הדין בישראל מודע לחסרונותיה הרבים של הלכה זו, ובתוך כך למרוץ הסמכויות שהיא מעודדת, ולאפשרות השימוש לרעה בה. מתוך הבנה זו, ועל מנת להפחית את הסיכוי לפגיעה בבעלי דין כתוצאה מכל אלה, ביקש הדין, באופן עקבי ומפורש, לנגוס בהלכה זו, לצמצם אותה ולהגביל את תחולתה. יתרה מכך, הדברים שבים ומלמדים אותנו על אודות האופן שבו מבין הדין בישראל את מערך היחסים בין בית הדין הרבני ובין בית המשפט האזרחי, ככל שהדברים נוגעים לסמכות השיפוט העניינית: בית הדין הרבני אינו רשאי לעסוק בעניינים שלא ניתנו לו מפורשות בחוק המסמיך. עניינים אלה מצויים בסמכותו הייחודית של בית המשפט האזרחי. כדי שבית הדין הרבני יוכל לעסוק בהם, על בעל הדין לעבור שורה של משוכות

¹⁶ להרחבה אשר למכשולים נוספים אלה, כמו גם לפירוט פסיקה ענפה בעניינים, ראו אריאל רוזן-צבי "הלכת הכריכה" ומירוץ הסמכויות והשפעתם על המשפחה ודיני המשפחה "עיוני משפט יח 67, 79 (1989).

הסמכה למילה

המעידות על כך שביקש להוציא את העניין המדובר מידי בית המשפט האזרחי וליתן אותו מפורשות לבית הדין הרבני, וגם כאן, הדבר יתאפשר רק במקרים ובעניינים שבהם מתיר הדין לעשות כן.

אם כן, מהם אותם עניינים הניתנים לכריכה? מהו המבחן המאפיין אותם וכיצד ניתן לתת בהם סימנים? שאלה זו, הראשונה שצוינה לעיל, משיבה אותנו אל נוסחו של סעיף 3 לחוק שיפוט בתי דין רבניים, כמו גם לתכליתו ההיסטורית. כזכור, סעיף 3 האמור קובע מפורשות כי לבית הדין הרבני תינתן סמכות לדון "בכל עניין הכרוך בתביעת הגירושין", וזאת נוכח ההנחה כי ראוי לברר עניין זה יחד עם הגירושין עצמם לא רק נוכח היותו רלבנטי לשאלת הגירושין מבחינה תוכנית, אלא משום שהוא מאוגד בו תכליתית ותלוי בו הלכה למעשה לצורך ביצוע אקט הגירושין עצמו. אמנם, שאלת היקפם של העניינים הללו נותרה פתוחה בפסיקה הישראלית, אך מתוכן הדברים וממהותם ברי כי תכליתם של עניינים אלה בחיסול יעיל ושלם של יחסי בני הזוג המתגרשים, שהרי אחרת אין כל הצדקה מהותית להניחם בידי בית הדין העוסק בגירושין אלה. יוצא, כי נדרשת תלות בין העניין הכרוך ובין אקט הגירושין במובן זה שזה האחרון גורר אחריו צורך ממשי ומהותי לדון ולפסוק גם בעניין הכרוך, שאם לא כן לא יהא אקט הגירושין שלם. אכן, "הרעיון של מניעת הפיצול מחייב אמנם את המסקנה, כי בית הדין הדין בתביעת הגירושין יוכל לדון גם בכל עניין אחר השנוי במחלוקת אותה שעה והוא צריך להכרעה עקב הפקעת הנישואין"¹⁷ (ההדגשה שלנו – א.ט. וא.ס.).

המבחן לשאלת העניינים הניתנים לכריכה, אפוא, הוא מבחן תכליתי. המדובר באותם עניינים שקם צורך להכריע בהם עקב הפקעת הנישואין ולצורך ביצוע וקיום אקט הגירושין. אין מדובר בכל עניין שחפץ הכורך להביא בפני בית הדין הרבני, אלא אך "אותם עניינים המוכרחים להסתדר ממש ברגע אחד עם התרת הקשר כדי לאפשר

¹⁷ דברי השופט זוסמן בעניין וינשטוק, לעיל ה"ש 7, בעמ' 537.

באופן יעיל את מתן הגט בין הצדדים¹⁸, היינו אלה שהכרעה בהם "דרושה לשם חיסול יעיל של יחסי בני הזוג המתגרשים זה מזה"¹⁹. בכל עניין אחר שאינו נדרש לצורך ביצוע אקט הגירושין אין כל הצדקה בנעילת דלתות בית המשפט האזרחי, ומכאן שכך, ורק כך, יוגשמו מטרותיו של סעיף 3 האמור ויושגו התכליות אותן ביקש המחוקק להשיג באמצעותו.²⁰

לאור האמור לעיל, השאלה העומדת להכרעה במקרה בו עסקינן היא אם עריכת ברית מילה היא סוגיה הנדרשת לצורך ביצוע אקט הגירושין? ומה לגבי קביעה בנוגע לאופן הטיפול בילדם המשותף והחולה של בני הזוג המתגרשים? ודרישתו של הגבר למנוע ביצוע הפלה אותה מבקשת האישה – האם היא תלויה בביצוע גירושי הצדדים? כל אלו הן דוגמאות לעניינים שאינם מוכרחים להיפתר כחלק אינטגרלי מגירושי הזוג, וכל אחד מהם יכול להידון באופן נפרד וללא כל תלות בביצוע אקט הגירושין. למען הסר ספק, עניינים הכרוכים בתביעת הגירושין אינם חייבים להיות כאלה המוגדרים כענייני המעמד האישי. ייתכן למשל ומדובר יהיה בשאלות ממוניות בין בני הזוג, כמו פינוי או חלוקה של דירת המגורים שלהם. המבחן לצורך היות העניין כרוך אחר תביעת הגירושין עוסק בקשר ההדוק שמקיים אותו עניין לשאלת הגירושין. חלוקת דירת המגורים, או הרכוש ככלל, של בני הזוג היא דבר הנובע באופן טבעי מגירושי הצדדים, והיא מתחייבת ותלויה בשאלת הגט. לכן היא יכולה להיכרך במסגרת תביעת הגירושין, ולהעניק לבית הדין הרבני סמכות שיפוט לפסוק בה. עניינים אחרים שאין כל

18 אריאל רוזן-צבי יחסי ממון בין בני זוג 103 (תשנ"ה). ראו והשוו אף: פנחס שיפמן דיני המשפחה בישראל כרך ראשון 49 (מהדורה שנייה, 1995).

19 דברי הנשיא ברק בבג"ץ 5679/03 פלוני נ' מדינת ישראל, פס' 10 (פורסם בנבו, 9.5.2005).
20 ודוק: נראה כי הדברים אף מתיישבים עם הוראת סעיף 9 לחוק שיפוט בתי דין רבניים. סעיף זה מקנה לבית הדין הרבני את הסמכות לדון בענייני המעמד האישי של יהודים בישראל אשר אינם מצויים ברגיל בסמכותו, וזאת רק "לאחר שכל הצדדים הנוגעים בדבר הביעו הסכמתם לכך". פרשנות רחבה של סעיף 3 ושל הלכת הכריכה – שלפיה רשאי בית הדין הרבני לכוון כל סוגיה הקשורה לגירושי הזוג – מאיינת את הצורך, כמו גם את התכלית של סעיף 9 האמור: אם רשאי בית הדין לדון בכל עניין שכזה מתוקף הכריכה, מדוע יש כלל צורך בסעיף 9 האמור, ומדוע לדרוש את הסכמת כל הצדדים הנוגעים בדבר לצורך הקניית סמכות השיפוט האמורה?

הסמכה למילה

הצדקה מהותית לקיום דיון משותף בהם במסגרת אקט הגירושין – ובתוך כך אף שאלת ביצוע ברית המילה – אינם צריכים לבוא כלל בגדר הלכת הכריכה, ואין כל צורך או צידוק בהפקעת סמכות השיפוט הנוגעת להם המצויה בידיו של בית המשפט האזרחי.

בבואו ליישם את מבחן הכריכה במקרה שלפנינו הפעיל בית הדין הרבני מבחן שגוי ולא רלבנטי לשאלת הכריכה. כזכור, קבע בית הדין כי סמכותו נפרשת על כל עניין "הקשור במישרין או בעקיפין לחיי הנישואין ולכל מה שמערכת הנישואין הוציאה",²¹ ומתוקף כך הבין כי נתונה לו סמכות שיפוט בכל עניין הקשור בקשר הנישואין, לרבות שאלת מילת הקטין נשוא הדיון. דא עקא, כי סמכות השיפוט הנובעת משאלת הכריכה לא אמורה לנבוע מכל מה שמערכת הנישואין הוציאה, כי אם מכל הנדרש לצורך הפקעת קשר נישואין זה. בית הדין הביט בתוצרים של קשר הנישואין שהתפורר, והבין כי כל מה שנבע מקשר זה נתון לתחום סמכותו. אלא שנקודת המבט הנכונה היא הפוכה: על בית הדין היה להביט על סיומו של קשר זה, ולשאול את עצמו אם העניין הכרוך נובע, נדרש ותלוי בפירוקם של הנישואין ובביצועו בפועל של אקט הגירושין.

יוצא כי גם בכל הנוגע לשאלת הכריכה – בדיוק כשם שאירע בשני הנימוקים הקודמים שהציג בית הדין בקביעתו – אין כל הצדקה או ביסוס להענקת סמכות שיפוט עניינית לבית הדין בדבר מילת הקטין נשוא הדיון. בהגיענו למסקנה זו עלינו לשוב ולהזכיר כי עסקינן בסמכות שיפוט הניטלת מבית המשפט האזרחי לצורך העברה לבית הדין הדתי. מתן סמכות מעין זו דורשת הצדקה רבתי, נימוק של ממש, בדמות קשר איתן ומשמעותי בין העניין הכרוך ובין בית הדין האמון על ביצוע אקט הגירושין. משלא נתקיים קשר הדוק זה, אין לנו אלא להסיק כי ההכרעה בשאלת מילתו של הקטין נשוא פסקי הדין האמורים נעשתה תוך חריגה ממתחם סמכות השיפוט שקובע הדין הישראלי עבור בית הדין הרבני.

²¹ עניין פלוני, לעיל ה"ש 1, בעמ' 4.

3. סוף דבר

רשימה זו עסקה בנימוקים של בית הדין הרבני הנוגעים לקביעה שלפיה נתונה לו סמכות השיפוט העניינית לדון ולפסוק בעניין מילת קטין, בניגוד לרצונה של אמו. על אף הפיתוי הרב, התקיים הדיון כולו, מן המסד ועד הטפחות, אך במישור הפרוצדורלי של הדברים, הווה אומר בהתעמקות ובניתוח של שאלת סמכות השיפוט גרידא, מבלי לעסוק כלל ועיקר ומבלי לנקוט כל עמדה בהיבטים המהותיים של הסוגיה, ובתוך כך בממדיה החוקתיים, המוסריים, החברתיים וההיסטוריים.

כפי שניתן היה לראות, ניסיונותיו של בית הדין לבסס לעצמו סמכות שיפוט עניינית לפסוק בסוגיה האמורה, הונחה על שלושה עיקרים: הוראת סעיף 68 לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, הוראת סעיפים 18–19 לחוק זה, והלכת הכריכה, הקבועה בסעיף 3 לחוק שיפוט בתי דין רבניים, ואשר פותחה והורחבה בפסיקת בתי המשפט הישראליים. ניתוח של שלוש אלה העלה כי הם לוקים, באופן מהותי ועמוק, בכל הנוגע לאפשרות הענקת סמכות השיפוט האמורה לבית הדין הרבני: הם חוטאים ביישום שגוי של הוראות דין שלשונן המפורשת, כמו גם הנסיבות עליהן הן מצביעות, אינן עולות כלל בקנה אחד עם אלו המוצגים במקרה דנן; הם כושלים בכל הנוגע להבנה, כמו גם להגשמה, של תכלית הוראות החוק האמורות, של הכוונה העומדת בבסיסן, ושל המשמעות והתוצאה שהן מבקשות להשיג; והם לוקים בפעולה המאופיינת באי-הגיון דיוני ובחוסר הצדקה הליכי, אשר לצורך, כמו גם ליכולת, להעניק לבית הדין הרבני את סמכות השיפוט במקרה דנן.

לדובר היה אך בטריבוניל שיפוטי שמתערב מקום שבו ראוי כי יחריש – ניחא. אלא שבמקרה חמור מזה עסקינן. הנימוקים שמציג בית הדין הרבני כביסוס לכאורי לקניית סמכות השיפוט לפסוק במקרה דנן, מציגים תמונה מדאיגה של מי שאינו מבין נכוחה את מקורות סמכותו, את ההצדקות הדיוניות לתחום סמכות זה, את ההיגיון ההליכי הטמון בסמכות השיפוט הנתונה לו, ואת התוצאות המקוות להשגה באמצעות

הסמכה למילה

כל אלה. אפשרות נוספת העולה על הדעת היא שבית הדין מבין גם מבין את גבולות ההתנהלות המוקנים לו בדין, כמו גם את העובדה שלפיה הוא פועל במקרה דנן ללא סמכות וללא רשות, אך הוא מנסה להקנות לעצמו סמכות שיפוט שאין לו מסיבות פוליטיות. לא ברור איזו חלופה גרועה יותר.

כך או אחרת, אנו תקווה כי ברשימה זו יש מעט מן המעט שעשוי לסייע להתוות בעתיד לבוא דרך נאותה יותר להתנהלות נכונה מבחינה דיונית בכל הנוגע לסוגיות אלה ולדומות להן. דרך זו ראוי לה שתהא בנויה על יסודות חוקיים איתנים, על הבנה נכוחה של הוראות הדין המסמיכות, ועל הצדקה דיונית של ממש, כזו המשקפת את ההיגיון ההליכי העומד בבסיס סמכות השיפוט העניינית של בית הדין הרבני.